

Clusius Carolus (1526-1609)

Autor pierwszych obszerniejszych informacji o śląskiej florze

Charles de l'Ecluse zwany Carolusem Clusiusem urodził się 19 lutego 1526 roku w Arras. Pochodził z zamożnego niderlandzkiego rodu panów na Watenes. Posłuszny życzeniom ojca, studiował początkowo prawo w Lowanium oraz filozofię w Wittenberdze, gdzie poznał reformatora religijnego Philippa Melanchtona. Kolejno przebywał następnie we Frankfurcie, Strasburgu i Lyonie, a w końcu w roku 1550 trafił do Montpellier, gdzie tak wielkie wrażenie wywarły na nim wykłady wybitnego lekarza i przyrodnika, Wilhelma Rondeleta, że rozpoczął studia medyczne, zajmując się przy tym szczególnie botaniką.

Jako licencjat nauk medycznych powrócił w roku 1553 do domu, gdzie żył przez 10 lat u boku ojca. Miłość do roślin połączyła go w tym czasie przyjaźnią z dwoma innymi wybitnymi botanikami niderlandzkimi: Dodoneusem, tj. Rembertem Dodoensem, oraz Lobeliusem, tj. Matthiasem de l'Obelem. W roku 1563 przeniósł się do Augsburga, gdzie został przychylnie przyjęty przez patrycjuszowską rodzinę Fuggerów. W latach 1564-65 w towarzystwie Johanna i Markusa Fuggerów odbył podróż po Hiszpanii i Portugalii, podczas której dokładnie zbadał florę Półwyspu Iberyjskiego, odkrywając przy tym wiele nowych gatunków roślin. Podczas tej podróży dała mu się poważnie we znaki drobna i słaba budowa ciała, gdyż w pierwszym roku podróży złamał prawą rękę, a w drugim – prawą nogę. Tego rodzaju wypadki zdarzać mu się miały już do końca życia.

Po powrocie do rodzinnego domu przez 7 lat opracowywał zebrane materiały, zaś napisane w tym okresie dzieło, zawierające opis ponad 200 nowych gatunków, wydane zostało w roku 1576. W trudnym położeniu znalazł się, gdy w 1568 roku wybuchło powstanie przeciw księciu Alba. Jeden z jego wujów został zamordowany w odwetowej masakrze, ojciec zaś stracił cały majątek i musiał uciekać do Antwerpii, gdzie wówczas przebywał jego syn. Chociaż Clusius znalazł się w dość trudnej sytuacji materialnej, zaopiekował się ojcem i nie opuścił go aż do jego śmierci w roku 1573.

Wówczas to wrocławski lekarz Crato von Krafftheim zwrócił na niego uwagę cesarza Maksymiliana II, dzięki czemu ów kochający wiedzę i sztukę monarcha sprowadził Clusiusa w roku 1573 do Wiednia jako swego nadwornego lekarza oraz inspektora ogrodów cesarskich. Po jego śmierci Clusius był również nadwornym lekarzem cesarza Rudolfa II. Menażeria tego władcy pozwoliła Clusiusowi na obserwowanie wielu rzadkich, opisanych później w „Księgach egzotyków”, zwierząt takich, jak kazuar, papugi, dronty i pingwiny. Pełniąc zaszczytną funkcję lekarza nadwornego mógł Clusius bez przeszkód podróżować i prowadzić badania w prawie całym obszarze Europy Środkowej, dzięki czemu zwiedził Austrię, Węgry, Rumunię i obszary sąsiadujące z tymi krajami, a wśród nich również Śląsk.

W wydanym w roku 1583 dziele, poza opisami szeregu znalezionych na Śląsku roślin i ich rysunkami, znalazły się również wzmianki o najstarszych śląskich florystach. Pierwszym z nich był Achilles Cromerus Nissensis, tajny radca ówczesnego biskupa wrocławskiego, który odwiedzał „góry morawsko-śląskie” i dostarczył Clusiusowi m.in. okazy bagna (*Ledum silesia-*

cum Clus., *Ledum palustre* L.), goryczki (*Gentiana major pallida punctis distincta* Clus., *Gentiana punctata* L.) i ostróżeczki (*Lycoctonum flore Delphinii coeruleo* Clus., *Delphinium intermedium* L.), drugim – śląski lekarz Friedericus Sebicius, który przysłał mu okaz modrzewnicy zwyczajnej (*Cistus silesiacus* Clus., *Andromeda polifolia* L.).

W okresie swego pobytu w Wiedniu Clusius nawiązał kontakty z uczonymi prawie całej Europy i dwukrotnie odwiedził Anglię. Wielokrotnie bywał też w Alpach, gdzie, zbierając rośliny w trudno dostępnych miejscach, złamał lewą nogę. W samym Wiedniu przyjacielskie stosunki utrzymywał zwłaszcza z Sambucusem, Paulem Fabriziousem i Johannem Aichholzem, w którego ogrodzie sadił przywożone z podróży rośliny. Chociaż w uznaniu zasług został nobilitowany, opuścił w roku 1587 Austrię i osiedlił się we Frankfurcie nad Menem, gdzie zaprzyjaźnił się z landgrafem heskim Wilhelmem IV. Pech prześladował go nadal i złamał tu tak niefortunnie prawe biodro, że nie mógł już odtąd chodzić bez laski.

W roku 1593 powierzono mu wykłady na Uniwersytecie w Lejdzie, gdzie pozostał do końca życia i mając już 75 lat, napisał swoje najświetniejsze dzieło, tj. „Historię rzadkich roślin”. Chociaż nie rozróżniał jeszcze konsekwentnie gatunków i rodzajów i choć obca była mu zarówno systematyka w dzisiejszym rozumieniu tego słowa, jak i uporządkowana terminologia botaniczna, jego precyzyjnym opisom roślin towarzyszyło zawsze wyliczenie najważniejszych ich cech oraz doskonale rysunki, dzięki czemu dziś nie ma zwykle wątpliwości, o jaki gatunek mu chodziło. Rozróżniał ponadto dość trafnie spokrewnione ze sobą gatunki i zestawiał je w grupy zbliżone do dzisiejszych rodzin. Znacznie później doceniono również fakt, że był pionierem uprawy ziemniaków w Europie. Jego talenty nie kończyły się na botanice i zoologii, gdyż w dziejach nauki zapisał się również jako historyk, geograf, kartograf, mineralog, numizmatyk oraz władający ośmioma językami tłumacz literatury pięknej i naukowej. Zmarł 4 kwietnia 1609 roku w Lejdzie. Jego nazwisko upamiętniają m.in. łacińskie nazwy jednego z gatunków omiegu – *Doronicum clusii* i goryczki – *Gentiana clusii*.

Ważniejsze prace:

- 1567 – Antidotarium Florentinum. Antwerpiae.
- 1576 – Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatarum historia. Antwerpiae.
- 1583 – Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam et vicinas quasdam Provincias observatarum historia. Antwerpiae.
- 1601 – Rariorum plantarum historia. Antwerpiae.
- 1605 – Exoticorum libri X. Antwerpiae.

Źródła:

- 1733. Zedlers Universal-Lexikon 6. Halle und Leipzig. S. 481.
- Goeppert H. R. 1832. Über ältere schlesische Pflanzenkunde. Schl. Prov. Blätt. 96. S. 103-104.
- Reichardt H. W. 1876. Allg. Deutsche Biogr. 4. S. 349-351.
- Schube T. 1890. Zur Geschichte der schlesischen Floren-Erforschung bis zum Beginn des siebzehnten Jahrhunderts. Jber. Schl. Ges. Vaterl. Kultur 68. S. 2-3.
- Schube T. 1928. Caspar Schwenckfelds botanische Forschungen im Riesengebirge. Wanderer im Riesengebirge. S. 51-52.
- Whittle T. 1976. Łowcy roślin. Warszawa. Tłum. L. Hausbrandtowa. S. 29-30.

Portret z: Hunger F. W. T. Charles de l'Ecluse – Carolus Clusius, Nederlandsch Kruidkundige 1526-1609. Gravenshage, 1927.